

**ПРАЖСКИ ПЕРЫЯД ЖЫЦЦЯ І ДЗЕЙНАСЦІ Ф. СКАРЫНЫ
У РАМАНЕ-ЭСЭ АЛЕГА ЛОЙКІ
“ФРАНЦЫСК СКАРЫНА, АБО СОНЦА МАЛАДЗІКОВАЕ”**

Чмарава Марына Іванаўна
дацэнт кафедры літаратуры і міжкультурных камунікацый уста-
новы адукацыі “Магілёўскі дзяржаўны ўніверсітэт
імя А. А. Куляшова”,
кандыдат філалагічных навук, дацэнт
(г. Магілёў, Беларусь)

*У артыкуле аналізуецца мастацкі вобраз Францыска Скарыны, ма-
стацкая рэцэпцыя яго першага пражскага перыяда жыцця і дзейнасці ў
рамане-эсе А. Лойкі “Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае”, ад-
значаецца, што А. Лойка арыгінальна па-мастацку асэнсаваў постаць
Францыска Скарыны, а таксама унёс уклад у беларускую мастацкую
рэцэпцыю Прагі і Чэхіі.*

У некаторых папярэдніх публікацыях аналізавалася прысут-
насць Чэхіі і чэхаў у беларускай паэзіі і прозе, адзначалася знач-
насць двухбаковых літаратурных стасункаў, роля Чэхіі ў белару-
скай гісторыі і культуры. Чэшскія літаратуразнаўцы-славісты –
А. Чэрны, Ф. Ціхі і іншыя паклалі пачатак беларуска-чэшскім
двухбаковым літаратурным кантактам у першай трэці ХХ ста-
годдзя [1], [2], [3]. Дасягненні чэхаў у справе адраджэння род-
най мовы і культуры, узровень нацыянальнай свядомасці і гра-
мадзянскай адказнасці ўспрымаліся як прыклад для Беларусі
многімі дзеячамі нацыянальнага беларускага адраджэння:
В. Ластоўскім, М. Багдановічам, Ядвігіным Ш., Я. Купалам [3; 4],
Я. Коласам.

Паэтычны вобраз “сэрца” Чэхіі, Прагі, першай ў беларускай
літаратуры стварыла Л.Геніюш.У другой палове ХХ стагоддзя
беларуская мастацкая рэцэпцыя Чэхіі набыла больш выразныя
прыкметы, дзякуючы вандроўкам і даволі цесным стасункам
паміж нашымі краінамі. М. Танк [8], Р. Барадулін [9], С. Панізнік,
Л. Дранько-Майсюк і іншыя зрабілі свой унёсак у беларускае
мастацкае спасціжэнне Чэхіі, Прагі, а разам з тым і ў папулярна-
зацую ведаў аб гэтай краіне і гісторыі беларуска-чэшскіх куль-
турных і літаратурных узаемасувязяў.

Не менш цікавы мастацкі матэрыял для асэнсавання
асаблівасці ўспрыняцця Чэхіі і, асабліва, Прагі, утрымлівае ра-
ман-эсе А. Лойкі “Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае”.
Да канца неасэнсаваны ў беларускім літаратуразнаўстве твор
А. Лойкі ўвасабляе сабой адметную мастацкую версію жыцця
і дзейнасці Ф. Скарыны. Аўтар адлюстроўвае асноўныя факты
біяграфіі адной з самых знакавых фігур у беларускай культуры –
Ф. Скарыны падчас яго побыту ў Полацку, Кракаве, Вільні і Пра-
зе. Агульная ўзвышаная танальнасць, суб’ектыўная афарбоўка
ў спалучэнні з аб’ектыўнай фактурай, выключна аўтарскі стыль
апавяду, насычаны вобразамі, своеасаблівыя рытарычныя пры-
ёмы, – усе гэта характарызуе раман-эсе А. Лойкі “Францыск
Скарына, або Сонца Маладзіковае”, дзе ўпершыню ў белару-
скай літаратуры так маштабна асэнсоўваецца і спасцігаецца
асоба славутага першадрукара. Аб сваёй задуме А. Лойка
пісаў: “У літаратуры асноўнае, на мой погляд, пачуць час у яго
адметнасці, я б сказаў, вібрацыі, трымценні, пачуць музыку
душы і мыслі чалавека ў пэўным часе. Можа даследчыкі стара-
беларускай літаратуры менш адчулі душу Францыска Скарыны
як паэтычную, трымціва-музычную, узнёсла-літургічную. Ад-
чуць яе і асабліва нейкім чынам замацаваць у форме – вось
мая задача <...> [12, с. 463].

Не адно пакаленне даследчыкаў імкнулася разгадаць фе-
номен Ф. Скарыны. Шматлікія “белыя плямы” ў яго біяграфіі
спрабавалі запоўніць таксама паэты, пісьменнікі, мастакі. Адно
з пытанняў, чаму менавіта, Прага, Чэхія была абрана Ф. Скары-
нам для здзяйснення яго самых грандыёзных мар? Значнасць
гэтага месца ў жыцці і лёсе Ф. Скарыны дапамагае спасцігнуць
раман-эсе “Францыск Скарына, або Сонца Маладзіковае”
(1990). “Там, там, дома, на берагах Дзвіны і Палаты, ён пачынаў
браць і браў, каб аддаваць, бо ёсць на свеце толькі дзве вялікія
навукі – умець браць, умець аддаваць, браць душой, аддаваць
душой. Браць, спадзеючыся, што зможаш аддаць; аддачы, не
спадзеючыся, што ўраз будзеш аддачы, што ўраз ты будзеш
зразуметы. І якраз, каб было што аддаваць, ён і пакідаў свой

Полацк, аб якім цяпер думае, – пакідаў дзеля Кракава, дзеля Падуі, цяпер – дзеля Прагі, пакідаў, як бы ідучы да сябе самога, якім ён цяпер ёсць у Празе, тут, ля чорнага друкарскага варштата. Усё ў яго мінулым як бы скіравана было сюды – у Прагу, бо ён быў як сама этанакіраванасць, як бясконцае ўзвышэнне сябе, свайго духу, сваіх запасаў ведаў” [11, с. 16]. Лойкаўскі Ф. Скарына – не камерсант, не прадпрымальнік, а ў першую чаргу асветнік, друкар, вучоны, які дбае не пра асабістае ўзбагачэнне, што будзе мець ад продажу “Псалтыра”. Ф. Скарына “думае пра ўзбагачэнне душ” [11, с. 17]. Сутнасць намаганняў Ф. Скарыны, яго мэтай і здзяйсненняў аўтар выказаў у наступных словах: “Багаты душой не можа не дзяліцца сваім багаццем з іншымі, бо толькі тады чалавек не дзеліцца нічым, калі нічога за душой не мае. Маючы, нельга не дзяліцца; маючы, мусіш дзяліцца, мусіш ахвяраваць і ахвяравацца. Вось у гэтым і ёсць дух духу яго, соль солі зямлі, святло святла дзённага, сонечнага. Не аб місі сваёй ён думае, але гэта ёсць яго місія – далучыць агул, паспальства, народ свой, мову яго да вышынь ім, Скарынавым, узятых – ад дарог, і ад універсітэтаў, і ад свету старажытнага <...>” [11, с. 17].

І, сапраўды, лёсавырашальныя моманты для самога Ф. Скарыны, знакавыя падзеі для беларускай культуры адбыліся менавіта ў чэшскай Празе. А. Лойка па-мастацку ўзнаўляе чэшскія і пражскія рэаліі, вуліцы і будынкі, адметныя архітэктурныя помнікі, нацыянальны чэшскі каларыт, “па-нямецку ўходжаная чэшскія гарадкі і, як і гарадкі, больш з камення выкладзеныя чэшскія вёскі” [11, с. 145]. Скарынавы сляды “ажываюць” вакол Влтавы, што нагадвае яму Палату, ля Тынскага касцёла, на Старым месцы, Малай Стране, на Страгаўскім кляштары, Пражскім Градзе, каля сабора святога Віта, у Карлава мосту, на Градчанах. А. Лойка ўгадвае і знакамітую “Вальдштэйнскую гаспладу”, дзе “самае халаднейшае ва ўсёй Празе піва і смачнейшыя кнэдлікі” [11, с. 57]. Чым стала Прага для Ф. Скарыны? “Ён яшчэ ніколі не думаў над тым, што калі сябруюць людзі і кнігі, то пры гэтым нібы сябры ўжо і гарады, спародненыя людзьмі і кнігамі. Ён, можа, і думае сам пра гэта не стане, але чым Прага для яго ёсць, ужо цяпер ён ясна разумее: адзіны горад, што даў згоду, пайшоў на дамоўленасць з ім, стаў месцам здзяйснення яго мары. <...> І гэта Скарынінавае шчасце, што ў Паўла Севярына абставіны склаліся так, што на выгоду і невыгоду ён глядзець не стаў, а насустрач Скарыне пайшоў, можа, перш за ўсё зразумейшы, што справа тут не ў выгодзе, а ў чымсьці большым” [11, с. 56]. Лойкаўскі Скарына любіць Прагу “бо не любіць Прагі, не палюбіць яе немагчыма” [11, с. 56]. Аўтар асабліва падкрэслівае ролю горада ў жыцці Ф. Скарыны: “Без горада Францыск Скарына сябе проста не ўяўляў, не адлучаў сябе ад яго, як і горад яго ад сябе не адлучаў” [11, с. 65]. “Але ж гарады, у якіх ён пабываў, – гарады Еўропы блізкай, дальняй, ці ж не ўсе яны роўна блізкія яму, як Полацк, Вільня, Кракаў, Капенгаген, Падуя, Прага? У кожным з іх ён быў, заставаўся самім сабой, застаецца разуметым: яго разумеюць і ён разумее іншых” [11, с. 67]. Цемра – святло, асвета – невуцтва, радзіма – чужына, дабро – зло, мінулае – будучае – гэта тыя бінарныя апазіцыі і сэнсавыя дамінанты, пры дапамозе якіх А. Лойка разважае над лёсам Ф. Скарыны.

Прысутнасць мноства гістарычных асоб у творы (Еранім Пражскі, Ян Гус, Марцін Лютэр, Жыгімонт Аўгуст, Бона Сфорца), мастацкае асэнсаванне эпохальных падзей ў Еўропе (пачатак нямецкай Рэфармацыі), вызначэнне месца і адносінаў ўсходнеславянскага першадрукара да іх, узмацняе ўспрыняцце Ф. Скарыны як аднаго з вядучых дзеячаў эпохі Рэнесанса, вялікага лічвіна, палачаніна, еўрапейца, гуманіста, асветніка

Беларускі вобраз Чэхіі, сапраўды, адметны. У ім не толькі ўлюбленасць у старажытную гісторыю Чэхіі, яе народ, але і падкрэсліванне сугучнасці лёсаў абодвух народаў, намаганне ўбачыць прыклад для пераймання, нарэшце – вера ў свае магчымасці.

Такім чынам, можна адзначыць, што А. Лойка значна пашырыў у беларускай літаратуры мастацкую інтэрпрэтацыю вобраза Францыска Скарыны, а таксама беларускую мастацкую рэцэпцыю Прагі і Чэхіі. Аўтар твора лічыць, што абранне чэшкай Прагі Скарынам было прадвызначана для здзяйснення справы свайго жыцця, сваёй самай заветнай мары – кнігадрукавання. Вуснамі свайго галоўнага героя – Францыска Скарыны, А. Лойка выказвае ўдзячнасць Чэхіі і чэхам, за прытулак, падтрымку і магчымасць здзяйсняць сваю працу. Вобраз Ф. Скарыны ў гэтым

творы таксама мае сваю адметнасць. “Ён паўстае як сапраўдны еўрапеец, урбаніст, з вялікай культурнай талерацыяй, эмпатыяй да іншых земляў і культур і, разам з тым, грамадзянінам сваёй Радзімы, патрыётам. Постаць Ф. Скарыны ў рамане надзвычай жывая, чалавечая, з сумневамі і спадзяваннямі, планами і разачараваннямі” [13, с. 65]. Гэты мастацкі твор дапамагае наблізіцца да разумення адной з самых ключавых і знакавых фігур у беларускай культуры, спасцігнуць тайны першадрукара, вытокі яго натхнення, па-мастацку патлумачыць шматлікія невядомыя факты яго жыццёвага шляху.

Спіс выкарастаннай літаратуры

1. Чмаравя, М. І. Шляхі ўзаемнага пазнання: беларуская літаратура ў Чэхаславакіі (1920 – 1945) / М. І. Чмаравя. – Магілёў, 2004. – 136 с.
2. Чмаравя, М. І. Пад сцягам славянскай ўзаемнасці (Жыццё і дзейнасць Адольфа Чэрнага) / М. І. Чмаравя // Роднае слова. – 2004. – № 8. – С. 102–106.
3. Чмаравя, М. І. Рэцэпцыя творчасці Янкі Купалы ў міжваеннай Чэхаславакіі / М. І. Чмаравя // Славянскія літаратуры: праблемы развіцця: зборнік артыкулаў. – Т. 1. – Мінск: РІВШ, 2003. – С. 116–122.
4. Ластоўскі, В. [3 нашага жыцця] // В. Ластоўскі. Выбраныя творы / Уклад., прадмова і каментарыі Я. Янушкевіча. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 1997. – 514 с.
5. Ядвігін, Ш. В. Марцінкевіч у практычным жыцці / Ядвігін Ш. // Выбраныя творы. Мінск: Мастацкая літаратура, 2006. – 293 с.
6. Колас, Я. На шляхах волі / Я. Колас Я. / Збор твораў: у 14 т. – Т. 10. – Мінск, 1976. – 550 с.
7. Колас, Я. Падарожжа ў Парыж / Колас Я. / Збор твораў: у 12 т. – Т. XI. – Мінск, 1964. – 456 с.
8. Геніюш, Л. Выбраныя творы / Л. Геніюш. – Мінск: Беларускі кнігазбор, 2000. – 616 с.
9. Танк, М. Збор твораў: у 6 т. / М. Танк. – Мінск, 1978. – Т. 2: Вершы і паэмы. 1945–1954. – 280 с.
10. Барадулін, Р. Выбраныя творы: у 2 т. / Р. Барадулін. – Мінск, 1984. – Т. 2: Вершы, паэмы, радкі дарог. – 250 с.
11. Лойка, А. Францыск Скарына, або Сонца Маладзёковае: рамана-эсэ / А. Лойка. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1990. – 382 с.
12. Лойка, А. А. Дрэва жыцця: Кніга аднаго лёсу / А. А. Лойка. – Слонім: ГАУПП “Слонім друк”, 2004. – 2004. – 624 с.
13. Чмаравя, М. І. Вобраз Францыска Скарыны і мастацкая рэцэпцыя Чэхіі ў рамане-эсэ “Францыск Скарына, або сонца маладзёковае” / М. І. Чмаравя // Куляшоўскія чытанні: матэрыялы Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі, Магілёў, 19 красавіка 2018 г. / пад рэд. Э. Сомава. – Магілёў: МДУ імя А.А. Куляшова, 2018. – С. 62–65.